

Z DZIEJÓW NAJSTARSZEGO UNIWERSYTETU AMERYKI PÓŁNOCNEJ

Wiesław Bar

Katedra Nauk o Polityce, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Streszczenie. W 2013 r. przypada 460. rocznica rozpoczęcia działalności pierwszego w Nowej Hiszpanii uniwersytetu – Królewskiego i Papieskiego Uniwersytetu Meksyku (Real y Pontificia Universidad de México). W 2010 r. obchodzono setną rocznicę utworzenia Universidad Nacional Autónoma de México, zaś w 2012 trzydziestą wznowienia działalności przez Universidad Pontificia de México, które uważają się za kontynuatorów pierwszego uniwersytetu ufundowanego na kontynencie północnoamerykańskim. Wydarzenia rocznicowe oraz korzystanie przez autora z dorobku pierwszego (w chronologii powstania) uniwersytetu w Ameryce Północnej, zwróciły uwagę na jego dzieje oraz stan aktualny. W części pierwszej przedstawia się okoliczności powstania i organizację Królewskiego i Papieskiego Uniwersytetu Meksyku (w latach 1553–1821), po uzyskaniu niepodległości Papieskiego i Narodowego Uniwersytetu Meksyku (1821–1865) oraz burzliwe jego dzieje związane z walką polityczną w kraju, aż po zamknięcie w 1865 r. Inicjatywy odrodzenia uniwersytetu doprowadziły do ukształtowania się niezależnych ośrodków – państwowego (1910–) i kościelnego (1896–1931), aczkolwiek o losach tego drugiego znowu zdecydowała polityka i wojna domowa. Status kościelny i państwowy odrodzonego w 1982 r. Uniwersytetu Papieskiego został przedstawiony w ostatniej części opracowania. Studium i badaniom w zakresie prawa na prezentowanych uniwersytetach poświęcony będzie odrębny artykuł.

Słowa kluczowe: Meksyk, studia, uniwersytet królewski, uniwersytet papieski, status prawny, Juan de Zumárraga

WSTĘP

W 2013 r. przypada 460. rocznica rozpoczęcia działalności pierwszego w Nowej Hiszpanii uniwersytetu – Królewskiego i Papieskiego Uniwersytetu Meksyku (Real y Pontificia Universidad de México). Dwa lata wcześniej obchodzono setną rocznicę utworzenia niezależnego uniwersytetu narodowego – Universidad Nacional Autónoma de México¹, zaś w ubiegłym roku trzydziestą wznowienia działalności przez uniwersytet papieski – Universidad Pontificia de México, które uważają się za kontynuatorów pierwszego uniwersytetu ufundowanego na kontynencie północnoamerykańskim, a trzeciego w Ameryce Łacińskiej².

¹ Zob. R. Marsiske, *Historia de la Universidad de México. Historia y desarrollo*, „Revista Historia de la Educación Latinoamericana”, 2006, n. 8, s. 11–34.

² W grupie uniwersytetów fundowanych poprzedziły go: Królewski i Papieski Uniwersytet św. Tomasza z Akwinu w San Domingo (Republika Dominikany) został erygowany bullą *In Apostolatus Culmine* papieża Pawła III z 28 października 1538 r., a dekretem władcy z 26 maja 1747 r.; Kró-

Wskazane rocznice, jak też osobiste czerpanie z dorobku prezentowanych ośrodków – konferencji, literatury, zasobów bibliotecznych – zachęciły do bliższego poznania i przedstawienia ich wspólnej historii (1553–1865) oraz aktualnego statusu prawnego odnowionego Uniwersytetu Papieskiego Meksyku.

KRÓLEWSKI I PAPIESKI UNIWERSYTET MEKSYKU (1553–1821)

Pierwsze starania o utworzenie uniwersytetu wiąże się z osobą biskupa Meksyku Juana de Zumárragi (OFM)³, który w listopadzie 1536 r. wysłał swych przedstawicieli do imperatora Karola I (V) celem przedstawienia prośby, aby „ufundować w tym wielkim mieście Meksyk uniwersytet”, w którym wykładać się powinno wszystko – na wzór innych uniwersytetów – a przede wszystkim sztuki i teologię; zaś na utrzymanie budynków szkolnych oraz pensje lektorów prosił o jałmużnę z jednej lub kilku miejscowości⁴. Wspomnieć trzeba, że na terytorium Meksyku istniały już szkoły wyższe, ale bez królewskiej i papieskiej fundacji. Studia i kolegia prowadzili franciszkanie i augustianie. Pierwszym na kontynencie amerykańskim było niewątpliwie kolegium Św. Krzyża z Tlatelolco założone 6 stycznia 1536 r. przez franciszkanów, wspierane przez br. Juana de Zumárragę.

Prawdopodobnie pierwszy wicekról Antonio de Mendoza uważał inicjatywę Biskupa za przedwczesną⁵, bo zwlekał ze sporządzeniem opinii, o którą został poproszony, bądź – według innych badaczy – była z konkluzją negatywną⁶. Pozytywną wydał pod koniec 1539 r., po trzecim zapytaniu wysłanym z Madrytu i po wystąpieniu z petycją władz miasta Meksyk, które powoływały się na

lewski i Papieski Uniwersytet Św. Marka w Limie (Peru), aktem króla z 12 maja 1551 r. i papieża Piusa V (Breve *Exponi Nobis* z 25 lipca 1571 r.).

³ Włączenie Nowej Hiszpanii do Korony nastąpiło dekretem Karola I (V dla Niemiec) dnia 22 października 1523 r., natomiast aktem z 24 października 1539 r. określił terytorium i jurysdykcję miasta Meksyk. Wcześniej, bo w sierpniu 1523 r., przybyli do Meksyku trzej bracia franciszkanie, zaś 13 maja 1524 r. kolejnych dwunastu, w celu ewangelizowania ludności. W 1528 r. rozpoczął tu pracę brat Juan de Zumárraga, późniejszy biskup i arcybiskup Meksyku. Zob. J.J. Mazón Ramírez, *La Universidad Nacional a 450 años de su fundación (Primera Parte)*, „Revista del Hospital General ‘Dr. Manuel Gea González’”, 4(2001), n. 4, s. 123.

⁴ Badania nad najstarszymi dokumentami prowadził Cuevas. Znajdują się one w tomie niewydanych dokumentów (*Documentos inéditos del siglo XVI para la Historia de México*), a cytuje je: C. García Stihl, *Síntesis histórica de la Universidad de México*, UNAM, México 1979, ed. 29, s. 39–40.

⁵ Kolegium przygotowywało do zrozumienia kultur, tubylców uczono literatury i pisma, łaciny, retoryki, filozofii, muzyki i medycyny; było miejscem praktykowania równości ras. J.J. Mazón Ramírez, *La Universidad Nacional a 450 años de su fundación*, ss. 123–124; zob. S. Méndez Arceo, *La Real y Pontificia Universidad de México. Antecedentes, tramitación y despacho de las Reales Cédulas de erección*, UNAM, México 1952.

⁶ J.J. Mazón Ramírez, *La Universidad Nacional a 450 años de su fundación*, s. 124.

wspólne działanie z biskupem⁷. Imperator Karol I (V) dnia 3 października 1539 r. zarządził wzniesienie budynku dla nauczania sztuk i teologii. Z dokumentu datowanego na 9 marca 1540 r. wynika, że projekt był kierowany zarówno do dzieci ludności tubylczej, jak i Hiszpanów, bez jakiegokolwiek różnicowania, a wydał go pod nieobecność wicekróla br. Luis García de Loaisa, przewodniczący Rady Indian i Generalny Gubernator, który mianował wówczas magistrów i lektorów, w tym Juana Negrete, by nauczali w domach biskupa i wicekróla⁸.

Miasto nie było usatysfakcjonowane i 28 listopada 1542 r. wysłało nowych delegatów, żądając „uniwersyteckich studiów we wszystkich naukach dla dzieci Hiszpanów”, co negatywnie przyjęła Rada Indian, popierająca szerszą formułę uniwersytetu i podniesienie Meksyku do rangi metropolii⁹.

Wreszcie 30 kwietnia 1547 r. książę Asturii gubernator Filip (później II), wysłuchawszy stanowiska Mendozy oraz przyjmując posłańców miasta – Alonso de Villa Nueva i Conzalo Lópeza – w imieniu króla Karola I (V) wydał pierwszy dokument o ustanowieniu uniwersytetu z chwilą przeznaczenia odpowiednich środków z podziału dóbr ogólnych dla miasta i uniwersytetu, co jednak wnet nie nastąpiło¹⁰. Ostatecznie akt fundacyjny Królewskiego Uniwersytetu Meksyku (Real Universidad de México) został sporządzony w mieście Toro 21 września 1551 r., podpisany przez księcia Asturii oraz sekretarza królewskiego Juana de Sámano¹¹. Władca Karol I (V) przeznaczył z królewskiego majątku doroczną dotację tysiąca złotych pesos, „by studia generalne wszelkich nauk i uniwersytet mogły spełnić swe zadania”, ciesząc się takimi samymi pra-

⁷ Wcześniej go oskarżały, że instrukcja wysłana do pełnomocników, celem przedstawienia władcy zawierała niesprawiedliwe osądy szczepów i niewolników. J.J. Mazón Ramírez, *La Universidad Nacional a 450 años de su fundación*, s. 124. Carreño stwierdza, że w świetle badań dokumentów historyk musi stwierdzić jednoznacznie, że inicjatorem utworzenia tego pierwszego uniwersytetu Ameryki był biskup, a następnie arcybiskup, miasta Meksyk. Carreño, *Fray Juan de Zumárraga, Primer Obispo y Arzobispo de México*, w: *Documentos inéditos del siglo XVI para la Historia de México*, s. 19–21, cytowane przez: García Stihl, *Síntesis histórica de la Universidad de México*, s. 42–43. Na podstawie dwóch królewskich dekretów, przywołujących istnienie już wyższych studiów w domach należących do wicekróla Mendozy, niektórzy jego wskazują jako faktycznego fundatora prezentowanego Uniwersytetu. Dodać należy, że wcześniej istniały też seminaria przygotowujące kandydatów do święceń kapłańskich. R. Sánchez Vázquez, *Síntesis sobre la Real y Pontificia Universidad de México*, „Anuario Mexicano de Historia del Derecho”, 14(2002), s. 267; zob. cały artykuł – s. 265–342].

⁸ Zob. S. Méndez Arceo, *La Real y Pontificia Universidad de México. Antecedentes, tramitación y despacho de las Reales Cédulas de erección*, UNAM, México 1952, 1990, s. 45; J.J. Mazón Ramírez, *La Universidad Nacional a 450 años de su fundación*, s. 124–125.

⁹ J.J. Mazón Ramírez, *La Universidad Nacional a 450 años de su fundación*, s. 125.

¹⁰ Zob. dokument uwierzytelniony przez Juana de Sámano, cytowany przez: C. García Stihl, *Síntesis histórica de la Universidad de México*, s. 44; J.J. Mazón Ramírez, *La Universidad Nacional a 450 años de su fundación*, s. 125.

¹¹ Na temat różnych wersji dekretu zob.: R. Sánchez Vázquez, *Síntesis sobre la Real y Pontificia Universidad de México*, s. 293–298; skan dokumentu na stronach UNAM: *Cédula Real sobre la fundación de la Universidad de México*, www.unam.mx/acercaunam/es/unam_tiempo/unam/cedula.html [16.09.2013] oraz w książce S. Méndez Arceo, *La Real y Pontificia Universidad de México*, s. 123–124.

wami i przywilejami, jakie posiadał Uniwersytet Salamanka, co zawierał kolejny dokument dany przez Filipa II 17 października 1562 r., a ogłoszony w mieście Meksyk 13 kwietnia 1563 r. Na to miał zgodzić się dużo wcześniej, bo w 1555 r., papież Paweł IV, stąd prawie od początku uznawano uniwersytet również za papieski¹². Dodać należy, że od pierwszych starań inicjatorzy dawali instrukcje pełnomocnikom tej sprawy w Hiszpanii, by ci dopilnowali, aby fundacja nie różniła się w prawach i przywilejach, także w zasadach graduacji, od uniwersytetów Salamanka, Alcalá de Henares i innych¹³.

Półtora roku po ogłoszeniu aktu fundacyjnego w kościele św. Pawła – w liturgiczną uroczystość jego nawrócenia 25 stycznia 1553 r. – rozpoczęła się pierwsza inauguracja roku akademickiego z udziałem m.in. wicekróla Luisa de Velasco, trybunału królewskiego, rady miasta Meksyk i kapituły katedralnej. Po procesji uroczystość była kontynuowana w pierwszej siedzibie (do 1561 r.) – domu Juana Guerrero, w pobliżu katedry metropolitalnej.

Wydarzenia tego nie doczekał ani abp Juan de Zamárraga, który zmarł 3 czerwca 1548 r., ani wicekról Antonio de Mendoza, który został mianowany 11 września 1550 r. wicekrólem i prezydentem Królewskiego Trybunału dla Peru i dlatego w styczniu 1551 r. opuścił Meksyk, aby objąć w zarząd powierzone mu terytorium¹⁴.

Właścicielami (patronami) Uniwersytetu byli katolicycy królowie Kastylii i León, w których imieniu nadzór sprawowali na terenie miasta Meksyk wicekrólowie Nowej Hiszpanii¹⁵. Uczelnia otrzymała takie same statuty, jakimi kierował się Uniwersytet w Salamance. W organizacji i działaniu administracji bazowała na doświadczeniach Uniwersytetu w Bolonii. Z kolei podział studiów był wzorowany na Uniwersytecie Paryskim; wyodrębniono siedem katedr, późniejszych wydziałów, jako kolumny: Teologii, Pism (Pisma Świętego, Ojców Kościoła i pisarzy starochrześcijańskich), Kanonów, Praw, Sztuk, Retoryki i Gramatyki¹⁶. Można było uzyskać akademickie stopnie bakałarza, licencjata, magistra i doktora na Wydziale Sztuk, Kanonów, Praw i Teologii, ponadto magistra w Sztukach i Teologii. Od 1582 r. istniała też Katedra Medycyny, jako od 1640 r. Wydział¹⁷. Wszystkie one od 1595 r. cieszyły się, również uznaniem papieskim.

¹² R. Jaramillo Escutia, J. Gaona Moreno, *Estudio histórico-canónico sobre la Universidad Pontificia de México: su caminar por la historia*, „Revista Mexicana de Derecho Canónico”, 17(2011), n. 2, s. 433.

¹³ C.B. De la Plaza y Jean, *Crónica de la Real y Pontificia Universidad de México*, cur. N. Rangel, UNAM, México 1931, t. 1, s. 7.

¹⁴ R. Jaramillo Escutia, J. Gaona Moreno, *Estudio histórico-canónico sobre la Universidad Pontificia de México*, s. 432.

¹⁵ C.B. De la Plaza y Jean, *Crónica de la Real y Pontificia Universidad de México*, t. 1, s. 9.

¹⁶ Tamże, s. 10–33; zob. zwłaszcza: s. 308–309 – o początkach aktywności w zakresie prawa kanonicznego; s. 309–314 – prawa kanonicznego i nauk moralnych; s. 318–321 – prawa państwowego.

¹⁷ F. De la Maza, *Las tesis impresas de la Antigua Universidad de México*, UNAM, México 1944, s. 5. Powstawały też inne szkoły wyższe. W 1778 r. została utworzona Królewska Szkoła

W tym to roku, 7 października, we Frascati papież Klemens VIII – doktor praw po studiach w Padwie, Perugii i Bolonii – wydał bullę *Ex supernae dispositionis*¹⁸, na mocy której – w odpowiedzi na prośbę Filipa II – uznał formalnie jako Królewski i Papieski Uniwersytet (Real y Pontificia Universidad de México), istniejący od 1553 r., nadając mu osobowość według prawa kanonicznego – *universitas rerum*. Aprobował też istniejące wydziały, w tym Teologii i Prawa Kanonicznego, oraz nadawane przez nie tytuły i stopnie¹⁹.

PAPIESKI I NARODOWY UNIWERSYTET MEKSYKU (1821–1865) ORAZ INICJATYWY ODRODZENIA

Po uzyskaniu niepodległości 27 września 1821 r. (formalnie uznanej przez Hiszpanię 28 kwietnia 1836 r.)²⁰, dotychczasowa uczelnia nazywała się Papieskim i Narodowym Uniwersytetem Meksyku (Pontificia y Nacional Universidad de México). Mając podwójny status – cywilny i papieski – Uniwersytet nie był dobrze postrzegany przez liberałów, a o jego losach decydowały konflikty polityczne. Pierwsze zamknięcie nastąpiło wskutek działań i decyzji wiceprezydenta Valentina Gómeza Faríasa z 21 października 1833 r.

Niespełna rok później – 31 lipca 1834 r. – pozwolił na jego funkcjonowanie prezydent Antonio López de Santa Ana. 23 lata później – 14 września 1857 r. – zamknął Uniwersytet prezydent Ignacio Comonfort; kolejny – Félix Zuolaga – 5 marca 1858 r. wydał dekret pozwalający na wznowienie badań i nauczanie w jego murach; wkrótce jednak – 23 stycznia 1861 r. – te rekwiruje zwycięski Benito Juárez.

Nękana uczelnia podupadła. Nie podniosła się po otwarciu w 1863 r. Została definitywnie zamknięta przez imperatora Meksyku Maksymiliana 30 listopada 1865 r.²¹ W niektórych istniejących budynkach mieściły się różne szkoły – medyczne, inżynierii, architektury itp., przemianowane następnie w Szkołę Rol-

Chirurgii, natomiast w 1792 r. Królewskie Kolegium Górnictwa, a w 1794 r. Akademia Sztuk Pięknych Świętego Karola.

¹⁸ *Bullarium Romanum*, X, s. 225–227; zob. C.B. De la Plaza y Jean, *Crónica de la Real y Pontificia Universidad de México*, t. 2, s. 290–295.

¹⁹ R. Jaramillo Escutia, J. Gaona Moreno, *Estudio histórico-canónico sobre la Universidad Pontificia de México*, s. 433. O przebiegu egzaminów i ceremoniale nadania doktoratu zob. R. Sánchez Vázquez, *Síntesis sobre la Real y Pontificia Universidad de México*, s. 323–329. Insignia towarzyszące były w kolorach wydziałów: Teologii – białe; Kanonów – zielone; Prawa – czerwone; Sztuk – niebieskie; Medycyny – żółte.

²⁰ Zob. A. Timothy, *La independencia de México y América Central*, en: *Historia de América Latina*, t. 5, Barcelona 2007, s. 71–44; M.A. Landavazo, *El reconocimiento de España a la Independencia de México*, „Cuadernos hispanoamericanos” 2006, n. 668, s. 7–18; W. Bar, *Situación jurídico-política de los ministros de cultura en México*, Lublin 2013, s. 7–8.

²¹ Zob. R. Jaramillo Escutia, J. Gaona Moreno, *Estudio histórico-canónico sobre la Universidad Pontificia de México*, s. 434.

niczą. Na początku XX w. siedziba Papieskiego i Narodowego Uniwersytetu Meksyku na Placu Volador – znajdująca się w jednym z trzech najpiękniejszych barokowych zabytków miasta Meksyk – została zniszczona na polecenie Justa Sierry. Był on promotorem nowego Narodowego Uniwersytetu Meksyku²² od lat 80. XIX w. W dniu otwarcia nowej uczelni 23 września 1910 r. ogłosił brak jakichkolwiek związków z Uniwersytetem Papieskim²³. Narodowy Uniwersytet połączył szkoły wyższe powstałe w XIX w., m.in. przygotowującą do studiów prawniczych, medycyną, inżynierską, sztuk i utworzoną w 1910 r. szkołę studiów wyższych (Escuela de Altos Estudios). Ustawą z 22 lipca 1929 r. otrzymał status szkoły autonomicznej i nazwę Universidad Nacional Autónoma de México²⁴.

Pomimo zamknięcia Papieskiego i Narodowego Uniwersytetu Meksyku przez rządzących państwem oraz zaboru dóbr, w Kościele trwała świadomość specjalnego statusu uniwersytetu papieskiego i kompetencji samego papieża w sprawach jego celu, natury i trwania. Klemens VIII w swej bulli *Ex supernae dispositionis* jasno stwierdzał, że takiego charakteru nie może pozbawić go ani władza świecka, ani kościelna niższa od biskupa Rzymu²⁵. Istniało zatem przekonanie, że uniwersytet powinien prowadzić działalność jako papieski, gdyż decyzje władców świeckich w tym zakresie były nieważne, ponieważ wkraczały w porządek kościelny, regulujący zagadnienie kanonicznej osobowości prawnej. Nie mógł na nią też wpływać brak własnych dóbr, gdyż posiadał ją w ramach Kościoła.

Zmiana polityki wobec religii i Kościoła za rządów Porfiria Díaza (1877–1911), okres względnej tolerancji, zachęciły biskupa Meksyku Próspera Marię Alarcóna oraz jego kapitułę do wznowienia działalności ośrodka studiów kościelnych. Dlatego zwrócili się pismem z 14 lutego 1895 r. do Świętej Kongregacji ds. Studiów w sprawie erygowania katedr teologii i prawa w seminarium archidiecezji, tak by alumni mogli uzyskiwać kościelne tytuły i stopnie. Uzyskawszy aprobatę Leona XIII²⁶,

²² Zob. *Ley constitutiva de la Universidad Nacional de México de 1910*, została promulgowana 26 maja 1910 r.

²³ Por. *Los cien años de la UNAM*, coord. E. Gallegos, La Jornada, México 2010; zob. Portal: www.unam.mx [9.09.2013].

²⁴ Senat 5 czerwca 1929 r. upoważnił do wydania ustawy *Ley orgánica de la Universidad Autónoma de México*, „Diario Oficial”. Organo del Gobierno Constitucional de los Estados Unidos Mexicanos, martes 2 de julio de 1929, t. 40, n. 2. Ustawa o Autonomicznym Uniwersytecie Meksyku została ogłoszona 23 października 1933 r., „Diario Oficial”, 23 de octubre de 1932. Od 9 stycznia 1945 r. rządzi się nową ustawą – zob. „Diario Oficial de la Federación”, el 6 de enero de 1945; zob. też: www.dgelu.unam.mx/m2.htm [12.09.2013].

²⁵ „Nulli ergo hominum liceat Hanc Paginam nostrae Concessionis, Indulti, licentiae Imparitionis, Decreti, vel derogationis infringere, vel ei a usu temerario contradire (...) Omnis res, per quascumque causas nascitur, per easdem dissolvitur”. Za: R. Jaramillo Escutia, J. Gaona Moreno, *Estudio histórico-canónico sobre la Universidad Pontificia de México*, s. 434.

²⁶ Zob. Dekrety Sacra Congregatio Studiorum z 14 i 16 grudnia 1895 r., w: *Constitutiones Universitatis Mexicanae*, Mexico 1896, s. 11–14; streszczenie w: R. Jaramillo Escutia, J. Gaona Moreno, *Estudio histórico-canónico sobre la Universidad Pontificia de México*, s. 436–438.

by w murach seminarium odnowiła swą działalność *Universitas Pontificia* (Meksykański Uniwersytet Papieski), arcybiskup Alarcón y Sánchez 3 kwietnia 1895 r. wydał stosowny dekret dotyczący tych wydziałów, a 30 dnia tego miesiąca odbyła się już inauguracja studiów. Siedem lat później, 14 lutego 1902 r., utworzony został wydział filozofii.

Niestety już od 1910 r., wraz z początkiem rewolucji przed Uniwersytetem piętrzą się trudności, a zwłaszcza po pozbawieniu osobowości prawnej Kościoła i jego jednostek organizacyjnych na mocy Konstytucji politycznej Meksykańskich Stanów Zjednoczonych z 1917 r.²⁷ Jeszcze do 1921 r. studia były kontynuowane, a załamanie nastąpiło zwłaszcza w dobie Cristiady (1927–30)²⁸, gdy wielu alumnów i profesorów zginęło bądź brało udział w walce, a nowych słuchaczy nie można było przyjmować. Ostatnie ślady działania edukacyjnego Uniwersytetu Papieskiego pochodzą z 1931 r.²⁹ Po eskalacji prześladowań nie był też w stanie spełnić nowych wymagań postawionych uniwersytetem i wydziałom kościelnym przez papieża Piusa XI Konstytucją apostolską *Deus scientiarum Dominus* z 24 maja 1931 r.³⁰

UNIWERSYTET PAPIESKI MEKSYKU (1982–)

1. Kościelne próby odnowienia i aktualny status kanoniczny

Za ponownym otwarciem Uniwersytetu Papieskiego opowiadał się od 1949 r. arcybiskup Meksyku, prymas Luis María Martínez Rodríguez, kierujący archidiecezją w latach 1937–1956. Jednak dopiero wystąpienie jego następcy kard. Miguela Daría Mirandy Gómeza do Świętej Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów w 1958 r. zyskało aprobatę Stolicy Apostolskiej, która wskazała, aby

²⁷ *Constitución Política de los Estados Unidos Mexicanos, que reforma la de 5 de febrero de 1857*, Diario Oficial. Órgano del Gobierno Provisional de la República Mexicana, 4ª época, t. 5, n. 30, lunes 5 de febrero de 1917, art. 130. Zob. W. Bar, *Wolność „koncesjonowana”. O nowelizacji art. 24 Konstytucji politycznej Meksykańskich Stanów Zjednoczonych*, w: *Abiit, non obiit*. Księga poświęcona pamięci Księdza Profesora Antoniego Kościa SVD, red. A. Dębiński [i in.], Lublin 2013, s. 696–697.

²⁸ Zob. np. *Iglesia, Independencia y Revolución*, ed. J.C. Casas García, UPM, México 2010; J. González Morfín, *La guerra cristera y su licitud moral*, Ed. Porrúa, México 2009; A. Ruiz Abreu, *La cristera, una literatura negada (1928–1992)*, UAM-Xochimilco, México 2003; W. Bar, *Sprawy kanonizacyjne Męczenników XX wieku. Studium nad jurysprudencją Kongregacji*, KPK WPPKiA KUL, Lublin 2003, s. 80–86, 141–152; E. Chávez, *La Iglesia de México entre dictaduras, revoluciones y persecuciones*, Porrúa, México 1998; J. Meyer, *La cristiada, Siglo XXI*, México 1990.

²⁹ R. Jaramillo Escutia, J. Gaona Moreno, *Estudio histórico-canónico sobre la Universidad Pontificia de México*, s. 435–436.

³⁰ Pius XI, *Constitutio Apostolica de Universitatibus et Facultatibus Studiorum Ecclesiasticorum Deus scientiarum Dominus*, AAS 23(1931) 241–284.

miał on charakter narodowy, a nie diecezjalny, i podlegał Konferencji Episkopatu Meksyku.

Po Soborze Watykańskim II, w 1967 r., nowa Kongregacja – Święta Kongregacja ds. Edukacji Katolickiej – podniosła potrzebę uprzedniego utworzenia Wyższego Instytutu Studiów Kościelnych, co też uczyniono 30 listopada 1967 r.³¹

W 1971 r. Konferencja Episkopatu Meksyku powołała specjalną komisję, której przewodził Rosendo Huesca y Pacheco, biskup pomocniczy diecezji Puebla. Jej zadaniem było przygotowanie do utworzenia Wydziału Teologicznego oraz rozważenie potrzeby i możliwości odnowienia Uniwersytetu Papieskiego Meksyku³². Kolejną komisję, na czele z biskupem pomocniczym Meksyku Javierem Lozaną Barragánem, biskupi powołali w 1980 r. Kierując się wymogami Konstytucji apostolskiej *Sapientia Christiana*, wydanej przez Jana Pawła II 15 kwietnia 1979 r., oraz normami wykonawczymi Kongregacji z 29 kwietnia 1979³³, po konsultacjach z biskupami wszystkich diecezji, przygotowała Statut, na który w kwietniu 1980 r. zgodziła się Konferencja Episkopatu. Został on zatwierdzony przez Stolicę Apostolską, po czym dnia 29 czerwca 1982 r. legat papieski kard. Sebastiano Baggio ogłosił ponowne otwarcie Uniwersytetu, jako dzieła całego tamtejszego Kościoła, oraz erygowanie Wydziału Teologicznego. Dnia 13 lutego 1986 r. erygowany został Wydział Filozofii, natomiast 4 września 1995 r. Wyższy Autonomiczny Instytut Prawa Kanonicznego, gdyż dotąd prawo kanoniczne było prowadzone jako specjalizacja w ramach Wydziału Teologii. W październiku 2004 r. Kongregacja zgodziła się na podniesienie go do rangi Wydziału Prawa Kanonicznego. Wcześniej zaś – 22 marca 1997 r. – erygowała Instytut Nauk Religijnych. Wszystkie te jednostki funkcjonowały pod nazwą Meksykańskich Wydziałów Kościelnych (*Facultades Eclesiásticas Mexicanas*).

Ponieważ od 1997 r. funkcjonował też Wydział Prawa (obecnie w ramach *Ciencias y Humanidades*), rozpoczęto starania o oficjalne przywrócenie nazwy funkcjonującej w obiegu, czyli Uniwersytet Papieski Meksyku (*Universidad Pontificia de México*). Zakończyło się to wydaniem przez Kongregację Wychowania Katolickiego dekretu, że spełnienie wymogów Konstytucji apostolskiej *Ex corde Ecclesiae*³⁴ z 15 sierpnia 1990 r. i praktyki Kongregacji, w tym katolickości i interdyscyplinarności w kształceniu, przy istnieniu czterech wydziałów, w tym oferującego kierunek cywilny, uprawnia do tytułu uniwersytetu.

³¹ Obecnie funkcjonuje w ramach Wydziału Teologii.

³² Na temat struktury wyznaniowej ludności Meksykańskich Stanów Zjednoczonych oraz pozycji prawnej wspólnot wyznaniowych zob.: W. Bar, *Sytuacja prawno-polityczna ministrów kultów w Meksyku*, Wyd. KUL, Lublin 2013, s. 15–43.

³³ Ioannes Paulus pp. II, *Constitutio Apostolica De studio rum Universitatibus et Facultatibus Ecclesiasticis Sapientia Christiana*, AAS 71(1979) 469–499; Sacra Congregatio pro Institutione Catholica, *Ordinationes ad Constitutionem Apostolicam 'Sapientia Christiana'*, AAS 71(1979) 500–521.

³⁴ Ioannes Paulus II, *Constitutio Apostolica de Universitatibus Catholicis Ex corde Ecclesiae*, AAS 82(1990) 1475–1509.

Ponadto, stwierdziwszy brak papieskiego dokumentu znoszącego kanoniczną erekcję Papieskiego Uniwersytetu w 1595 r., uznała, że istnieje on w zgodzie z normami prawa kanonicznego i może używać nazwy Uniwersytet Papieski Meksyku (Universidad Pontificia de México)³⁵.

Papieski Uniwersytet Meksyku, jako dzieło Kościoła w tym państwie, został erygowany przez Konferencję Episkopatu Meksyku i aprobowany przez Stolicę Apostolską. Z ramienia Konferencji sprawami uczelni zajmuje się specjalna komisja złożona aktualnie z 9 biskupów, na czele z wielkim kanclerzem, metropolitą stołecznej archidiecezji³⁶.

Poza przywołanymi Konstytucjami apostołskimi, Uniwersytet kieruje się również normami Kodeksu Prawa Kanonicznego (m.in. zawartymi w rozdziałach drugim i trzecim tytułu drugiego księgi trzeciej; kanony 796–821)³⁷, Statutami generalnymi Uniwersytetu i innymi aktami Konferencji Episkopatu oraz dotyczącymi go przepisami prawa państwowego.

2. Status prawny w Meksyku i państwowe uznawanie stopni zawodowych i tytułów

Uniwersytet Papieski Meksyku w świetle prawa państwowego jest stowarzyszeniem cywilnym³⁸, którego misją jest „ewangelizować kulturę poprzez prowadzenie badań, nauczanie i upowszechnianie dziedzictwa chrześcijańskiego, humanistycznego i naukowego, co ma służyć kształtowaniu społeczeństwa bardziej sprawiedliwego i solidarnego”³⁹.

Po zmianach politycznych w Meksykańskich Stanach Zjednoczonych na początku lat 90. XX w., skutkujących m.in. nowelizacją art. 130 w części dotyczącej osobowości prawnej nabywanej przez kościoły i organizacje religijne⁴⁰, Sekretariat Edukacji Publicznej (Secretaría de Educación Pública – SEP), postanowieniem nr 962152 z 15 października 1996 r. uznał ważność studiów licencjackich z prawa, dlatego od sierpnia 1997 r. uruchomione zostały studia tego stopnia na nowym fakultecie – Wydziale Prawa. Dwa lata później, decyzją nr 994126 z 23 lutego 1999 r. uznane zostały studia drugiego stopnia (magisterskie). W tym samym roku, 3 sierpnia, takie uprawnienie otrzymały studia doktoranckie z państwowego prawa wyznaniowego (decyzja nr 995324).

Od 1997 r. państwowe uznanie posiadają studia licencjackie z filozofii (postanowienie z 28 sierpnia, nr 972348); od 1998 – teologiczne (decyzja z 19 lutego,

³⁵ Zob. Congregatio de Institutione Catholica (De Seminariis atque Studiorum Institutis), Prot. N. 1335/2005, Roma, 25 de Julio de 2011. Tekst w: „Revista Mexicana de Derecho Canónico”, 17(2011), n. 2, s. 428–430.

³⁶ Ostatniego wyboru jej członków dokonała Konferencja Episkopatu 14 listopada 2012 r.

³⁷ Codex Iuris Canonici, auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgates, AAS 75(1983), pars II.

³⁸ Jego podstawą powołania i funkcjonowania na forum państwowym są przepisy Federalnego Kodeksu Cywilnego, art. 2670–2687; zob.: *Código Civil para el Distrito Federal*, www.diputados.gob.mx/LeyesBiblio/ref/ccf.htm [15.09.2013].

³⁹ Zob. www.consultasrodac.sep.gob.mx/Tablero/Detalle.aspx?id=1176 [16.09.2013].

⁴⁰ Zob. W. Bar, *Sytuacja prawno-polityczna ministrów kultów w Meksyku*, s. 23–46.

nr 982027), zaś od 1999 r. – magisterskie z historii katolicyzmu w Meksyku (postanowienie z 24 września, nr 994333)⁴¹. Od dnia 16 stycznia 2004 r. uniwersytet ma państwowe uprawnienia do kształcenia na pierwszym stopniu studiów (licencjackim) w zakresie finansów, handlu i psychologii (decyzje 2004020–204022), zaś od 11 listopada 2006 r. w nauk religijnych (2005483)⁴². Zatem UPM posiada 10 uprawnień w odniesieniu do 9 kierunków kształcenia. Według władz państwowych tylko znaczenie na forum Kościoła posiadają licencjaty papieskie w zakresie teologii: pastoralnej, moralnej, duchowości, dogmatycznej, biblijnej oraz historii Kościoła i prawa kanonicznego.

Według danych państwowej komisji ds. jakości kształcenia, w 2012 r. Uniwersytet dysponował biblioteką z zasobami liczącymi prawie 150 tys. książek i czasopism drukowanych⁴³. Na kierunkach z uprawnieniami państwowymi roczny koszt wynosił średnio 37 585 pesos na stopniu pierwszym (licencjatura) oraz 62 300 pesos na stopniu drugim (magisterium), co sytuuje je odpowiednio w kategorii trzeciej i szóstej w jedenastostopniowej taryfie obowiązującej w Meksyku⁴⁴.

ZAKOŃCZENIE

Rozwój studiów generalnych (studium general) w XI i XII w., nazwanych pierwszy raz uniwersytetami w dekrete *Scholaribus Parisiensibus* papieża Innocentego III z początku XIII w.⁴⁵, w którym ufundowano osiem uniwersytetów, a do początków XV w. trzydzieści, przesunął się na kontynent amerykański głównie za sprawą zakonów: augustianów, dominikanów i franciszkanów. Przenoszone wzorce europejskich uniwersytetów (w prezentowanym przypadku przede wszystkim z Salamanki, Bolonii i Paryża), zachwiały się po przejściu fali niepodległościowej, co szczególnie dotknęło Królewski i Papieski Uniwersytet Meksyku. Przedstawione tło historyczne i zmagania o jego odrodzenie, w trudnym kontekście politycznym, powinny sprzyjać lepszemu rozumieniu aktualnego stanu prowadzonych tam studiów prawniczych, co będzie treścią kolejnego artykułu.

⁴¹ Zob: www.pontificia.edu.mx

⁴² *Aseguramiento de la Calidad en la Educación Superior*, UPM, p. 4; www.consultasrodac.sep.gob.mx [15.09.2013].

⁴³ Tamże, s. 6.

⁴⁴ Tamże, s. 5.

⁴⁵ Zob. W. Smith, *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, London 1875, s. 1216–1217.

THE HISTORY OF THE OLDEST UNIVERSITY IN NORTH AMERICA

Summary. In 2013 is celebrated 460th anniversary of the establishment of the first university in New Spain – Royal and Pontifical University of Mexico (Real y Pontificia Universidad de México). In 2010 was celebrated the hundredth anniversary of the establishment of Universidad Nacional Autónoma de México, while in 2012 was celebrated the thirtieth anniversary of regeneration of Universidad Pontificia de México, which are considered to be continuators of the first university founded in North American continent and the third in Latin America. The anniversary events indicated in the Introduction and using by the Author the achievements of the first (chronologically) university in North America, drew attention to its history and present-day status. In the first part, the Author presented the circumstances in which Royal and Pontifical University of Mexico (in the years 1553–1821) came into being and its organization, after declaring independence of the Pontifical and National University of Mexico (1821–1865), and eventful history connected with political struggle in the country, up to closure in 1865. Initiatives of the regeneration of the university led to the formation of independent institutions – state (1910–) and church (1896–1931), however policy and civil war decided church institution's fate. In the last part of the article church and state status of the Pontifical University revived in 1982 was presented. A separate article will be devoted to work and research within the scope of law at the presented universities.

Key words: Mexico, studies, royal university, pontifical university, legal status, Juan de Zumárraga

Translated by Agnieszka Romanko